

Svanibor Petan

LAMBADA NA KOSOVU: ETNOMUZIKOLOŠKI OGLEDI*

(Uredila i prevela sa engleskog Iva Nenić)
Biblioteka XX vek, Beograd 2010.

Едиција „Библиотека XX век“ позната је широј јавности по својим издањима која се баве различитим феноменима културе кроз савремене методолошке приступе, а која су неретко у форми збирке есеја и тиме пријемчиви читаоцима различитих профила. Током 2010. године било је приметно усмеравање њене издавачке политике ка проблемима везаним за студије Балкана, као и фокусирање на везу актуелног друштвеног стања у југоисточној Европи са национализмом. У том контексту јавља се и књига изузетно интригантног наслова, *Ламбада на Косову*, дело познатог етномузиколога Сванибора Петана (Petan). Аутор је основне студије завршио у Хрватској, докторирао је на Мерилендском универзитету у Балтимору, тренутно предаје етномузикологију на Филозофском факултету у Љубљани, а такође је и оснивач и председник Студијске групе за примењену етномузикологију при Међународном савету за традиционалну музику (ICTM). Поменути биографски пунктови приказују окосницу Петановог етномузиколошког рада, а она је у целости представљена управо у овој књизи. Појединачни текстови већином су познати етномузиколозима у Србији од раније, јер су били објављивани у еминентним стручним публикацијама, а значај овог издања јесте њихово обједињавање и издавање на српском језику, и напослетку приближавање аутора новим читаоцима са ових простора, чијом се савременошћу он бави већ двадесет година.

Овдашње читаоце свакако ће привући наслов, јер имплицира бављење проблемом који је у Србији итекако актуелан, и то кроз пример глобално популарне песме, па се из назива може закључити да је у књизи реч о скорашњем културном животу народа на Косову и Метохији.¹ Међутим, читалац ће се у суштини срести са другим проблемима који су веома важни у савременој етномузикологији: музиком мањина,

* Овај текст је резултат рада на пројекту *Идентитети српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови*, бр. 177004, финансираног од стране Министарства за просвету и науку Републике Србије.

¹ Аутор је у периоду од 1989. до 1991. године извршио теренско истраживање у Призрену, који се налази у Метохији, док за подручје о ком говори користи назив „Косово“. Имајући у виду тадашњи назив локалитета, како се и сада у српској јавности овај простор званично назива, као и подручје које је аутор истраживао, у овом приказу ће се користити термин „Косово и Метохија“ за дату географску одредницу.

односом музике и рата и примењеном етномузикологијом. Ти макропроблеми обрађени су у осам есеја,² али пре него што се приступи њиховом појединачном представљању, потребно је појаснити полазиште и приступ аутора. Како је он сам рекао у предговору, сви есеји су настали током две претходне динамичне деценије и представљају одраз његовог доживљаја одређених феномена у датом времену и месту писања.³ На самом почетку говорио је о етномузиколошким приступима карактеристичним за земље бивше Југославије у којима преовладава усредсређеност на националну музику, односно на сопствену, „изворну“, колективну и музику већине и на музички текст као такав, док су музике мањина и савремене праксе изразито маргинализоване у проучавању, па је свој научни опус навео као искорак из таквих усмерења.⁴ Наравно, ове тврдње нису у потпуности тачне, јер су проучавања националних мањина (на том месту се говори о мањинама на Косову и Метохији) овде обављана и раније, а често постоје и она која не садрже негативне коментаре, такође приписане домаћим етномузиколозима од стране аутора.⁵ У сегменту књиге у којем је реч о рату у Хрватској, Петан је говорио из позиције научника која је условљена његовим националним идентитетом и стицајем околности.⁶ На основу ауторових објашњења, наведена полазишта не треба тумачити из перспективе (друге) националне оријентисаности, већ кроз призму наглашавања индивидуалности, која је све важнија у савременој етномузикологији. Овај концепт заступа одступање од колективистичке представе „народа“ као хомогеног и безличног „казивача“, а у Петановом истраживачком раду се примећује кроз одабир проблема који се тичу мањина, интересовање за музичко извођење и особе које изводе музику, глорификовање варијације као културног модуса и на крају, у

² Књига се састоји од предговора, осам есеја и библиографије. Радови у књизи су: „Сусрет са 'унутрашњим другима': случај ромских музичара из бивше Југославије“, „Роми, музика и политика на Балкану: једна студија случаја са Косова“, „Мушко и женско у култури и музици Рома са Косова“, „Балканске границе и како их прећи: постлудијум“, „Музика, политика и рат у Хрватској 1991-1995“, „Хрвати и питање њиховог медитеранског музичког идентитета“, „Ламбада на Косову: ромско глзбеништво и етномузиколошки студиј прилагодбе“, „Улога знанственика у стварању претпоставки за суживот: у сусрет примјењеној етномузикологији“.

³ Svanibor Pettan, *Lambada na Kosovu: Etnomuzikološki ogledi*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2010, 5.

⁴ *Нав. дело*, 14–16.

⁵ Милица Илијин и Радмила Петровић спровеле су теренско истраживање на Косову и Метохији за потребе пројекта Музиколошког института САНУ, и то у више наврата у другој половини прошлог века. На њиховим снимцима подједнако су заступљене праксе свих етничких заједница које су ту насељене.

⁶ *Нав. дело*, 134.

истицању субјективности у случајевима када је то пожељно нагласити.⁷ Ова два полазишта воде ка оном које је заправо суштина Петановог свеукупног рада – ка примењеној етномузикологији. Наиме, његово бављење ромском националном мањином на Косову и Метохији, музиком у рату у Хрватској, те босанским избеглицама у Норвешкој, спада у домен ове младе етномузиколошке поддисциплине која има за циљ помоћ друштвеној заједници кроз фондус стручног знања. Сванибор Петан је изузетно активан и друштвено ангажован етномузиколог који је значајно допринео званичном утемељењу ове дисциплине и њеној промоцији у свету, а три наведене области представљају поље његовог дугогодишњег деловања.

Прва тематска целина ове књиге, уједно и највећа, односи се на музицирање косовскометохијских Рома које је Петан обрадио у својој докторској дисертацији, а из ње су касније настали бројни радови на ову тему.⁸ Он је Роме посматрао као „унутрашње друге“, односно као маргинализовану мањинску групу која се налази у „нашој“ непосредној близини, а својим етномузиколошким деловањем настојао је да допринесе њиховој бољој друштвеној позицији. Аутор је био заинтересован за њихову музику и музицирање, као и за саме музичаре. У раду по ком је књига насловљена изложена је анализа музичких компоненти различитих извођења популарне песме „Ламбада“, при чему је истакнута способност Рома да свакој музици приступају отворено и професионално, односно да је прилагођавају својим, као и естетским преференцијама публике. У првом раду аутор је ромско фолклорно стваралаштво у односу на неромско поставио као актуелно, активно, индивидуално, мултикултурално, импровизационо, креативно, прилагодљиво и слободно, јер је пажњу усмерио не на музички продукт, већ на музику као процес. Будући да у њиховом извођењу могу бити променљиве готово све музичке компоненте, аутор је закључио да је принцип који карактерише не само музику, већ ромску културу уопште – варијација. У контексту студија Балкана, овако сагледани Роми представљају идеалне репрезенте балканског „musikbund“-а, односно својеврсног музичког речника заједничког припадницима свих етничких, религијских и језичких заједница на том простору и препознатљивог у глобалним оквирима. Ова ауторова идеја јесте један од битнијих доприноса књиге, јер би, према његовом мишљењу, њена реализација отворила нове могућности у медијацији међу групацијама на Балкану које су у конфликту. Петан је овим текстовима својевремено направио помак у

⁷ И сам аутор говори о значају посматрања индивидуалности. Уп. *нав. дело*, 37.

⁸ Као нарочито важна издваја се књига *Roma muzikusok Koszovóban: Kölcsönhatás és kreativitás – Rom Musicians in Kosovo: Interaction and Creativity*, Institute for Musicology of Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2002.

сагледавању фолклорне музике у бившој Југославији, јер је експлицитно посматрао музику у култури и музику као културу, што је карактеристично за антрополошку парадигму етномузикологије, а касније је унапредио саму дисциплину кроз практиковање и концептуализовање стручног друштвеног ангажовања.⁹

У другој тематској целини Петан се бавио музиком у Хрватској и питањем идентитета. Аутор је у раду „Музика, политика и рат у Хрватској 1991–1995“ објективно представио музички живот и улогу музике у тадашњим околностима. На овом месту могу се пронаћи универзални закључци: музика је у рату имала функцију подршке, провокације и апела за помоћ, била је медијум појединаца за изражавање сопственог виђења рата. Из обиља феномена и проблема везаних за музику који су тада егзистирали, аутор је посебну пажњу посветио класификацији ратног музичког репертоара према односу музике и структура моћи, по којој се репертоар дели на званични и алтернативни, што је заправо одраз два различита приступа рату од стране музичара. У раду „Хрвати и питање њиховог медитеранског музичког идентитета“ Петан се бавио актуелним питањем идентитета, који се у Хрватској мењао кроз историју (период сукоба хабзбуршке и османске власти, свејугословенски и коначно хрватски национални период), а аутор је констатовао варијабилност идентитета и данас, имајући у виду регионалну подељеност према различитим параметрима, што све има последице по културалну димензију живота, па самим тим и музику. Петан је у раду кроз музичке праксе објаснио поимање културално-регионалних идентитета (источни, односно балкански који се подудара са динарском зоном, северозападни тј. панонски, и југозападни тј. медитерански) не само у Хрватској, већ и у њеној ближој (на Косову и Метохији) и даљој дијаспори (у Аустралији). У закључном делу текста аутор је указао на то да политичка моћ тежи да умањи разлике између културалног и националног идентитета, или да другом да предност, што је веома занимљива теза коју би у будућности требало испитати кроз сличне овдашње примере.

Последњи текст у књизи („Улога знанственика у стварању претпоставки за суживот: у сусрет примијењеној етномузикологији“) спада у најзначајније примењеноетномузиколошке текстове, јер представља један од првих покушаја „промишљања науке, чији циљ није само проширивање и продубљивање знања и разумевања истраживаних феномена, него употреба стечених етномузиколошких знања, разумевања

⁹ Петан је издао CD на ком се налазе одабрани снимци са претходног теренског истраживања, а приход остварен од његове продаје одлазио је у хуманитарне сврхе.

и вештина за добробит појединаца и заједница¹⁰. Такође, у овом тексту могуће је ишчитати Петанов однос према етномузикологији, а свакако и према проблемима који су представљени у овој књизи. Након својих виђења примењене етномузикологије и њеног развоја у ком је и сам учествовао, Петан је изложио историјат пројекта који се данас сматра једним од модела у овој дисциплини – пројекат „Азра“. Тим пројектом Петан је допринео квалитетнијем заједничком животу босанских избеглица у Норвешкој и домаће популације, а њихова интеракција темељила се на заједничком музицирању, концертним наступима и похађању серије етномузиколошких предавања.

Аутор је на крају књиге дао списак одабраних библиографских јединица које је користио у радовима и које препоручује за подробније бављење темама проблематизованим у овој збирци студија. Ипак, из списка су изостављени радови појединих аутора који су несумњиво значајни у етномузиколошким областима проблематизованим у овој књизи због својих методолошких концепата (нпр. радови Урсуне Хеметек), док је приметна пажња посвећена литератури која пружа суштински не толико битне информације о етнографским подацима (нпр. текстови о вирцима). С обзиром на овако интересантне музичке праксе и важност њихове перформативне димензије у научном сагледавању, читалац би свакако пожелео да има могућност и да чује музицирање о којем се говори, но то му овом књигом није омогућено.

Будући да је редак случај да релевантна савремена етномузиколошка литература буде публикована на српском језику, збирка студија Сванибора Петана свакако представља важно штиво етномузиколошке тематике. Она представља значајан допринос савременој етномузикологији на овим просторима, не само зато што о њима и говори, већ и зато што доноси другачије методолошке приступе од оних који у домаћој етномузикологији доминирају. Такође, ова књига доноси и нове концепте чије могућности тек треба да се искористе. Имајући у виду позитивне резултате ауторових друштвено ангажованих пројеката, посебно је важно да Петанова књига допринесе развоју примењене етномузикологије у Србији, а самим тим и развоју етномузикологије као њене базичне дисциплине.

Марија Думнић

¹⁰ *Нав. дело*, 8.